

Struktury, podoba a legitimita moci v andském regionu ve 14. století

Markéta Křížová

Historický kontext

V andském prostoru se od 3. tisíciletí před n. l. rozvíjel systém vzájemně provázaných společností, přizpůsobujících se konkrétním přírodním podmínkám, ale zároveň citlivě reagujících na podněty zprostředkované uvnitř celé oblasti především díky obchodu. Rozmanitost přírodních podmínek nicméně způsobila, že Andy na rozdíl od Mezoameriky postrádaly jednoznačné centrum. Státní útvary vznikaly a zanikaly a kulturní, politický i hospodářský vliv se přeléval z jednoho regionu do druhého. Zásadní determinující vliv na kulturní rozvoj měly právě přírodní podmínky: jednotlivé regiony v rámci andského prostoru poskytují jen omezený repertoár plodin a nerostných surovin, proto si jejich obyvatelé museli zajistit přístup k různým ekologickým zónám. To představovalo významnou motivaci jak k dálkovému obchodu, a tedy k intenzivnímu vzájemnému kulturnímu ovlivňování, tak k expanzi, jejímž cílem bylo podmanění produktivních regionů.¹⁷¹³ Dobu sjednocení nazývají archeologové „horizont“. Sjednocení však bylo vždy jen dočasné, opět z důvodu ekologické nestability a rozmanitosti, a po nějaké době následovala fragmentarizace kulturní i politická.¹⁷¹⁴

¹⁷¹³ MURRA, El control vertical.

¹⁷¹⁴ Obecně k dějinám andské oblasti LANNING, *Peru before the Incas*; MOSELEY, *The Incas and their Ancestors*.

Druhý, „tiahuanacký“ horizont dozněl v Andách kolem roku 1000 n. l. Pro následující období již můžeme vedle archeologických nálezů využít – s jistou rezervou – také písemné zprávy ze 16. století. Oba zdroje informací potvrzují, že došlo k radikální militarizaci andské společnosti (kronikář Guaman Poma de Ayala použil výrazu *auca runa*, „čas válečníků“¹⁷¹⁵). Zároveň ale akceleroval technologický rozvoj, například v podobě stavby zavlažovacích systémů a terasovitých polí nebo metalurgické produkce. Ve vzájemném soupeření lokálních politických celků se nakonec v andském prostoru prosadila tzv. říše Chimú. Výrazy „říše Chimú“ nebo „chimúská říše“, převzaté z děl španělských kronikářů, jsou ovšem stejně nesprávné jako název „říše Inků“, neboť „chimú“ a „inka“ byly tituly vládců těchto státních útvarů. Navíc titul „inka“ (*inca*) je problematický – mnohé raně koloniální prameny tvrdí, že titul vládce byl *el cuzco*.¹⁷¹⁶ Dále se však používají, neboť neexistuje vhodný ekvivalent.

Jádrem chimúské říše byla dolní část údolí Moche a přilehlá část tichomořského pobřeží v severní části dnešního Peru, poblíž města Trujillo. Zde se nacházelo i město Chan Chan, středisko říše a sídlo panovníků, kteří někdy během 13. století zkonsolidovali svou moc a zahájili expanzi na sever a na jih. Postupně propojovali další údolí přetínající pobřeží do jednoho hospodářského a politického systému, mimo jiné i díky vybudování rozsáhlého systému zavlažovacích kanálů, a tím zvyšovali svůj hospodářský potenciál a vojenskou moc. Ve 14. století již byla chimúská říše nejmocnějším státním útvarem tehdejší Jižní Ameriky. Pobřežní pás o délce přes tisíc kilometrů, od dnešního Tumbezu po Limu, ovládala až do šedesátých let 15. století, kdy se střetla se stejně rozpínavou inckou říší.¹⁷¹⁷ [obr. 259]

Počátky tohoto státu jsou stejně nejasně zdokumentovány jako začátek chimúské expanze. Níže budou zmíněny mýty o příchodu zakladatelů incké dynastie odkudsi zdaleka, snad od jezera

¹⁷¹⁵ GUAMAN POMA DE AYALA, *Nueva crónica* I, s. 47.

¹⁷¹⁶ Například XEREZ, *Pravdivá zpráva o dobytí Peru*, s. 35, použil pro inku Huayna Capaca (posledního vládce před příchodem Španělů) výraz „starý Cuzco“ (*el viejo Cuzco*). O jeho synovi Huascarovi napsal „a protože je následníkem trůnu, jmenuje se Cuzco jako jeho otec“.

¹⁷¹⁷ MOORE – MACKEY, *The Chimú Empire*.

259 Detail nástěnné výzdoby obvodové zdi jedné z *ciudadelas* v Chan Chanu. Motiv je založen na mytologickém výjevu.

Titicaca (jinými slovy z centra předchozího tiahuanacko-huariského horizontu) do horní části údolí Apurimac ve středních Andách. Ale archeologické nálezy legendy zpochybňují, neboť ani pro 12. století, do kterého bývá obvykle datován příchod prvního inky Manco Capaca a založení města Cusca,¹⁷¹⁸ ani pro dobu bezprostředně předcházející nebo následující neukazují na zásadnější demografické přesuny nebo kulturní přelomy v této oblasti. Poté, co zeslábl centralizující vliv Tiahuanaca, zde stejně jako na pobřeží existovalo množství drobných, vzá-

jemně znesvářených státeků, jejichž hospodářství bylo založeno na zemědělství a chovu lam. Žádný z těchto celků neměl dost sil na to, aby ovládl ostatní, spíše se postupně ocitali pod tlakem mocnějších soupeřů z pobřeží, především chimúské říše. Kmen, jehož elity se titulovaly *inka*, se v tomto prostoru prosadil až na přelomu 14. a 15. století. Důvody, proč právě tato a ne jiná skupina, zůstávají dodnes neobjasněné. Inkové následně zahájili vojenské a ekonomické výboje, nejprve směrem na jih, právě do okolí jezera Titicaca, odkud odvozovali svůj původ. S nejsilnějším místním etnikem, Aymary, vedli poté dlouhé boje, završené vítězstvím teprve kolem roku 1450; vzápětí se inkové obrátili na pobřeží. Chimúská říše byla poražena, mnohé z lokálních kulturních rysů i sociálního systému ale zůstalo zachováno a inkové sami na tyto zvyklosti a také chimúské mechanismy imperiální moci navázali.¹⁷¹⁹ [obr. 258]

Z chronologického hlediska nebyly chimúský a incký režim v mnoha tisíciletích vývoje andských kultur ničím víc než epizodami. Tak jako v případě mezoamerických kultur bylo ale období

¹⁷¹⁸ V tradiční španělské transkripci bylo od koloniální doby hlavní město incké říše nazýváno Cuzco; oficiálně byl název města změněn v roce 1971 z politických důvodů, a to ve snaze vymanit název města z koloniální ortografie a demonstrovat otevřenost nejvyšších vrstev Peru vůči indiánskému dědictví.

¹⁷¹⁹ MOSELEY, *The Incas and their Ancestors*; ROSTWOROWSKI DEL DÍEZ CANSECO – MORRIS, *The Fourfold Domain*; KRÍŽOVÁ, *Inkové*.

258 Kultura Lambayeque (nebo také Sicán) byla vlastní pobřežní oblasti dnešního severního Peru v období od zhruba 700 až do roku 1375, kdy byl region obsazen chimúckou říší. Sicánské umění se vyznačovalo mnoha rituálními i užitnými předměty z kovu, keramiky či textilu. Do značné míry ikonické jsou pro tuto kulturu pohřební masky vládců.

mezi polovinou 13. a polovinou 15. století do značné míry přelomové. V této době došlo k předefinování systému organizace společnosti a zásadní kulturní a politické transformaci, jejíž součástí bylo i nové definování mechanismů panovnické moci, zdrojů její legitimacy i prezentace navenek.

Jak již bylo řečeno, andská společenství neznala písmo, svou historii tradovala orálně. Od podrobení Chan Chanu do příchodu Evropanů uplynulo jen něco málo přes šedesát let. Domácí dynastie zůstala zachována, byť byla zastíněna imperiální mocí inků a dotlačena do role správních úředníků. Proto mnohé vzpomínky na „království Chimo“ přetrvaly i v raně koloniální době a v útržcích byly zaznamenány. Problémem byl ovšem jazyk *yunca*, zásadně odlišný od kečujštiny, jímž hovořilo jen málo ze španělských úředníků a misionářů.¹⁷²⁰ A především, španělský obraz dějin andské oblasti byl výrazně ovlivněn inkými informátory, kteří se autostylizovali do role jediných nositelů kulturního vývoje.¹⁷²¹

¹⁷²⁰ Viz *La lengua yunga*.

¹⁷²¹ Pro citace z koloniálních kronik o obyvatelích severního pobřeží Peru, tj. území bývalé říše Chimú – byť především s ohledem na lokální řemeslnou produkci – viz VOLÁKOVÁ, Soubor keramiky kultury Chimú; dále ROWE, *The Kingdom of Chimor*.

Navíc se andské vnímání minulosti významně lišilo od evropského. Již v 16. století například Španělé zaznamenali poslušnost třinácti inků a jejich manželek, počínaje Manco Capacem přes jeho syna Sinchi Rocu až po Huayna Capaca a Atahualpu, posledního panovníka, popraveného španělskými *conquistadory* v roce 1533, a pokusili se korelovat konkrétní momenty z dob jejich vlády s křesťanským kalendářem. Dnes ale víme, že je velmi riskantní přisuzovat pevná data inkým příběhům, začleňovat je do evropského modelu „dějin“ jako lineárního sledu unikátních „událostí“ a nekriticky přejímat vysvětlení o motivacích, které stály za činy jednotlivých panovníků. Vzhledem k cyklickému a repetitivnímu charakteru tradovaných dějin se konkrétní události stávaly obměnami dávno minulých příběhů a jejich aktéři přejímali atributy a někdy i jména mytických hrdinů. Zároveň byly náboženské, kalendářní, rituální a genealogické (stejně jako geografické) údaje strukturovány v souladu s duálním organizačním principem andských kultur. Jinými slovy, reálné jevy byly vtlačovány do systému binárních opozic, tak aby navenek tvořily bezchybný, vyvážený celek.¹⁷²²

Nejdůležitějším pramenem pro poznání andských společenství tak nadále zůstává archeologie, a to se všemi limity snah o dekódování sociálních a kulturních jevů z materiálních pozůstatků. Z hlediska studia panovnické moci je pak značným problémem skutečnost, že panovnické hrobky v horách i na pobřeží byly vesměs vyloupeny již v koloniální době.¹⁷²³ Užitečné, byť velmi časově náročné, je kombinování archeologických nálezů s na první pohled méně opulentními prameny, než jsou koloniální kroniky¹⁷²⁴ – především se správními dokumenty, soudními protokoly zaznamenávajícími snahy prominentních indiánských rodin zachovat si své postavení (i skrze odkazy na předkolumbovské dějiny) nebo s tzv. *visitas*, zprávami španělských úředníků vyslaných prošetřit poměry v daném regionu.¹⁷²⁵ Soustavné využívání informací o incké společnosti

¹⁷²² K problematice korelaci evropského a andského vnímání historie i k nesnáším snahy využít andskou prehistorii pro legitimizaci pozdějšího dění viz KAULICKE, Memoria historiografiada.

¹⁷²³ LUMBRERAS, *Andean Urbanism and Statecraft*, s. 550.

¹⁷²⁴ Pro území chimúské říše je to především CIEZA DE LEÓN, *Crónica del Perú*, s. 163–195 (kap. 56–71).

¹⁷²⁵ K využití koloniálních písemných pramenů v kombinaci s archeologií viz MENZEL, *The Inca occupation*; MURRA, *An archaeological ‚Restudy‘*; MURRA –

a státu pro pochopení starších událostí a kultur je nevyhnutelné, ale ošidné, neboť hrozí zobecňováním či vytrháváním konkrétních artefaktů z jejich kontextů pro podporu předem formulovaných interpretací.

Tradiční pojetí moci v Andách

Princip duality byl základem organizace společnosti i andské kultury vůbec. Každá sídelní jednotka byla rozdělena na dvě poloviny, „horní“ (*hanan*) a „dolní“ (*urin*). Tyto poloviny – které antropologové označují obecným termínem „moiety“¹⁷²⁶ – spolu při některých obřadech rituálně soupeřily, jinak se ale střídaly v pracovních povinnostech i v organizaci slavností. Také systém vůdcovství byl duální, tedy každá polovina obce vybírala vlastního představitele, jehož pravomoci byly limitované přítomností vůdce z opačné moiety. V případě větších státních celků se pak systém dvojice vůdců přenášel i do nejvyšších pater vůdcovství (duarchie). Existenci duálních politických struktur potvrzuje archeologický výzkum například detekováním párových architektonických prvků nebo symetrických vyobrazení na keramice či nástěnných malbách. Také španělské prameny naznačují existenci dvou vůdců v mnoha komunitách, v nichž měli sdílet moc *cacique principal* (nejvyšší vládce) a *segunda persona* (druhý vládce); ostatní elity byly nazývány *principales*.¹⁷²⁷ Jak uvidíme, duální model moci se právě během 13.–14. století jak v chimúské říši, tak v rodícím se státě inckém transformoval do modelu monarchického.

Další významnou oporu společenského řádu v Andách obecně představoval princip reciprocity, tedy vzájemného vyrovnávání pohledávek, v ideální podobě zcela vyváženého. Tento systém vycházel z již zmíněných ekologických limitů. Protože v bezprostředním okolí zemědělských osad obvykle nebyly dostupné všechny potřebné zdroje, zřizovaly rodové občiny jakési kolonie či satelitní osady v jiných ekologických pásmech. Na pobřeží se například pěstovala

MORRIS, Dynastic Oral Tradition; ROSTWOROWSKI DEL DÍEZ CANSECO, *Curacas y sucesiones*.

¹⁷²⁶ Viz LÉVI-STRAUSS, *Strukturální antropologie*, s. 22.

¹⁷²⁷ MOORE, *The Archaeology of Dual Organization*, s. 167; MURRA, *An Aymara Kingdom*, s. 116–117.

bavlna a kukuřice, v horách brambory, na východních svazích And ovoce atp. Část produkce si obyvatelé satelitních osad ponechali, část odevzdali do centrálních skladišť obce a výměnou dostali zboží, které jim bylo nedostupné, a to v poměru k investované práci. Výměna ale neprobíhala formou obchodu, tedy hodnota vyprodukovaných potravin nebo zboží se nepoměrovala pevně stanovenými směnnými prostředky. Rozhodující bylo množství pracovních dnů, které jedinec či obec jako celek investovali do vyprodukování určitého objemu potravin. I daň vyšším politickým celkům, pod jejichž pravomoc rodové občiny spadaly, odevzdávali andští zemědělci v podobě práce, nikoli produktů nebo prostředků směny. Elity výměnou zajišťovaly komunikaci s božstvy a fyzickou bezpečnost komunit.

Nejvyšší vládce se tak v Andách prezentoval jako garant pořádku a dostatku. Vynucoval si sice plnění rozsáhlých pracovních úkolů, jejichž trvalým důkazem jsou působivé stavební památky, silnice a megalitické hradby v Andách, a odčerpával část produkce jednotlivých komunit, ale zároveň zachovával zdání reciprocity a solidarity.¹⁷²⁸ O významných svátcích například pořádal slavnostní hostiny;¹⁷²⁹ mezi elity, ale i prosté obyvatele distribuoval zboží místně nedostatkové (získané v jiných podrobených oblastech či dálkovým obchodem, organizovaným ovšem státem, ne soukromníky) nebo předměty pokládané za luxusní, především textilie.¹⁷³⁰ Míšeňský kronikář Garcilaso de la Vega zmínil, že k rozdávání darů přikročili úředníci vzápětí po úspěšném zakončení dobovačného tažení k jezeru Titicaca, které vedl inka Lloque Yupanqui na konci 14. století.¹⁷³¹ Z hlediska Garcilasa a dalších španělských kronikářů, exaltujících ušlechtilost předkolumbovských vládců, to byl důkaz jeho velkomyslnosti. Spíše lze ale předpokládat, že tak byl ustaven závazek, který následně obyvatelé nově podrobeného území byli nuceni splácet. Mimo to byla v době neúrody poskytována pomoc ze státních skladů.¹⁷³² Také podpora řemeslné výroby a zemědělské

¹⁷²⁸ RAMÍREZ, *To Feed and Be Fed*, zejména kap. 2–3; MORRIS, Storage, supply and redistribution.

¹⁷²⁹ Popis takové hostiny pořádané inkou, na niž byli pozváni i zástupci prostých rolníků, nabízí Relación anónima, s. 292.

¹⁷³⁰ MURRA, Cloth and Its Function.

¹⁷³¹ GARCILASO DE LA VEGA, *Comentarios Reales I*, s. 98–99.

¹⁷³² Skladiště s pečlivě rozříděnými potravinami a zbožím, z nichž byly zásobo-

260 Hliněné nádoby z andské říše Chimú: Redukčně pálená keramika s různými motivy (c: s vyobrazením mušle Spondylus)

produkce v nově dobytých regionech vytvářela iluzi inkovy „štědrosti“.¹⁷³³ Inka slavnostně otevíral zemědělský cyklus tím, že zahajoval orbu na posvátném poli, zasvěceném chrámu Slunce v Cuscu. Zároveň tak zodpovídal za načasování polních prací, čímž přebíral zodpovědnost za úrodu.¹⁷³⁴ Také na chimúských ikonografických památkách je vládce zobrazován se symboly hojnosti.¹⁷³⁵ Je zjevné, že v Chan Chanu byly skladovány a následně distribuovány luxusní předměty – textilie, výrobky z kovu, a především mušle ostnovky (*Spondylus*), ceněné v celém andském prostoru jako rituální artefakt, jehož význam se ale zvláště posílil právě v chimúském období.¹⁷³⁶ Chimúské elity kontrolovaly pohyb zboží a jeho zobrazováním, vlastněním nebo darováním posilovaly svůj status. Lze tedy

vány vojenské jednotky a panovnický dvůr, ale i regiony postižené krizí, zaujaly španělské dobyvatele: viz CIEZA DE LEÓN, *Crónica del Perú*, s. 234 aj.

¹⁷³³ Expanzi jako inkovu snahu šířit „dobro“ a „dostatek“ prezentuje například GARCILASO DE LA VEGA, *Comentarios Reales*, sv. 1, s. 267.

¹⁷³⁴ GUAMAN POMA DE AYALA, *Nueva crónica II*, s. 465.

¹⁷³⁵ D'ALTROY, *Politics, resources and blood*, s. 209.

¹⁷³⁶ PILLSBURY, *The Thorny Oyster*.

předpokládat, že i pro říši Chimú bylo rituální obdarovávání nástrojem expanze. [obr. 260]

Zároveň ovšem andští panovníci opírali svou moc i o ozbrojené jednotky, jimiž disponovali, a svou sílu dávali jednoznačně najevo jak v ikonografii, tak při vystupování před poddanými – obklopeni ozbrojenou stráží a sami vybaveni zbraněmi, které sloužily jako odznaky moci. Tyto motivy se objevují již v tiahuanackém horizontu, ale v chimúské a incké říši se zvýrazňují.¹⁷³⁷ A konečně byl oporou panovnické moci kult předků, ústřední pilíř andského náboženství. Úcta k předkům a představa, že i po smrti jsou schopni a povinni intervenovat do světa živých, posilovala pocit sounáležitosti uvnitř konkrétních komunit i vyšších státních celků a dodávala činům živých legitimitu. Zároveň kult předků stvrzoval předávání panovnické funkce v mužské linii panovnického rodu, byť ne nutně z otce na syna.¹⁷³⁸ V lokálních komunitách byl uctíván zakladatel rodu; vůdci vyšších politických celků si uzurpovali roli těchto nejdůležitějších předků, zaživa i po smrti. Slunce bylo v incké říši uctíváno nejen jako nebeské těleso, ale také proto – či spíše zejména proto –, že bylo předkem inckého rodu. Celá incká říše byla přitom vykreslována jako jedna rozšířená rodina, jejíž hlavou byl panující inka, respektive jeho mrtví předchůdci, takže se i prostí lidé mohli těšit výhodám plynoucím z mocného příbuzenství. Někdy přijímali vládci jméno a charakteristiky zesnulých předků významných komunit jako jedno ze svých jmen, navenek plnili a vysvětlovali jejich příkazy, ať už sami, nebo prostřednictvím kněží. I mezi zesnulými předky a vládci existoval vztah reciprocity, neboť výměnou za schvalování skutků panujících vládců a dodání legitimacy si mrtví nárokovali péči a obětiny.¹⁷³⁹ Jak uvidíme, i v Chan Chanu byl kult mrtvých panovníků důležitou součástí mocenské mašinerie.

Zároveň nebyl inka jen vládcem, ale také nejvyšším náboženským hodnostářem. Susan Ramirez vykreslila inckou říši ne jako impérium v římském slova smyslu, ale jako komunitu věřících státního kultu soustředěnou kolem osoby vládce. Rozporovala tak tradiční obraz incké říše jako vojenského a centralizovaného impéria s všemocným vládcem v čele. Na obřadní platformě (*ushnu*), na níž

¹⁷³⁷ LUMBRERAS, *Andean Urbanism and Statecraft*, s. 544.

¹⁷³⁸ BAWDEN, *The Structural Paradox*, s. 258.

¹⁷³⁹ ZUIDEMA, *Kinship and ancestor cult*.

při slavnostních událostech usedal inka, se odehrávaly i obětní rituály.¹⁷⁴⁰ Uctívání místních božstev bylo povoleno, pokud se státním kultem nekolidovalo. Někdy byla dokonce inkorporována do státního kultu – ovšem v roli „synů“ hlavního božstva Slunce, tedy opět v souladu s kultem předků. Jak tvrdí John Murra, jedním z důvodů náboženské povahy ústřední moci byla skutečnost, že incká říše stejně jako státní útvary, které jí předcházely (včetně říše chimúské), postrádaly trvalou represivní složku. Ozbrojené síly se skládaly z rolníků a řemeslníků, povolávaných v dobách dobovacích tažení, případně dílčích povstání. Za pořádek uvnitř komunit zodpovídaly místní elity. Proto bylo nutné úctu k nejvyššímu vládcovi budovat skrze náboženství. Jeho blaho bylo ztotožňováno s blahem celého státu, který ztělesňoval.¹⁷⁴¹

Inkové obhajovali své výlučné postavení odkazem na mytického prvního inku Manco Capaca, respektive na jeho otce Slunce. Příběh je vedle odkazu na mocné předky i civilizační rétorikou: syn Slunce po svém příchodu na svět „divokým lidem“ ukázal, „jak obdělávat půdu a sázet kořeny, semena a zeleninu [...], nakázal jim svést vodu kanály“, uctívat bohy a vybudoval první chrám Slunci.¹⁷⁴² Archeologicky nepotvrzena je ta část mýtu, která konstatuje příchod Manco Capaca a jeho rodiny ze vzdáleného území (podle některých interpretací od jezera Titicaca, kam následně ve 14. století zamířila první vlna incké expanze). Pozoruhodné je, že také orální tradice říše Chimú zahrnuje podobný mýtus o cizinci. Anonymní zpráva z roku 1654, zvaná *Historia de Trujillo*, vypráví o tom, jak do údolí Moche dorazil na balzovém voru cizinec jménem Taycanamo, vyslanec vládce zpoza moří. Prokázal svou moudrost a sílu, oženil se s místní ženou a získal titul Chimor Capac. Jeho syn jej vystřídal na trůnu a jeho vnuk zahájil expanzi.¹⁷⁴³ Snad měl tento mýtus legitimizovat následnou chimúskou expanzi. I další mytický cyklus je podobný inckému, vládci říše Chimú jsou v něm prezentováni jako potomci nebeských těles, konkrétně dvojice hvězd – byli tedy

¹⁷⁴⁰ RAMÍREZ, *Negociando el imperio*, s. 5. Tradiční obraz inky jako v první řadě vojenského vůdce ustavil JIJÓN Y CAAMAÑO, *La religión del Imperio de los Incas*.

¹⁷⁴¹ MURRA, *The expansion of the Inka state*; ZUIDEMA, *Kinship and ancestor cult*.

¹⁷⁴² GARCILASO DE LA VEGA, *Comentarios Reales I*, s. 36–37.

¹⁷⁴³ ROWE, *The Kingdom of Chimor*, s. 28–30.

262 Moray je archeologickou oblastí z doby Incké říše, rozkládá se nad Posvátným údolím Inků ve výšce asi 3500 m n. m. Objekt sestává z několika kruhových terasovitých uskupení, přičemž terasy byly spojeny zavlažovacím zařízením. Předpokládá se, že sloužil jako svého druhu agrikulturní laboratoř ke sledování vlivu mikroklimatu na pěstování různých rostlin.

obdařeni mocnými předky, svou otcovskou rolí ale přenášeli jejich ochranu i na zbytek populace.¹⁷⁴⁴ [obr. 262]

Praktická rovina panovnické moci

Koloniální kroniky se shodují ve vykreslování inky jako držitele absolutní moci politické i náboženské, jenž stál mimo zbytek populace, dokonce i nad všemi ostatními elitami včetně příslušníků své vlastní rodiny. Disponoval veškerou pracovní silou v říši, byl nejvyšším vojenským velitelem. Zároveň ale zachovával od zbytku populace odstup, který měl zdůraznit jeho odlišnost. Na chodu říše se osobně nepodílel, i když po ní často obřadně cestoval, aby posílil své postavení. Jinak žil v ústraní obklopen nádherou a kněžími, konkubínami a služebníky, kteří blokovali přístup k němu. „Nikdo mu nesměl pohlédnout zpřímá do tváře“ ani před něj předstoupit jinak než bos, s hlavou skloněnou a s břemenem na zádech.¹⁷⁴⁵ Hovořil jen přes prostředníka, přepravován byl v nosítkách, sloužili mu synové podrobených vládců. Předměty ze zlata a jiné drahocennosti byly ničeny, jakmile je jednou použil. Zlato mohl přitom

¹⁷⁴⁴ LUMBRERAS, *Andean Urbanism and Statecraft*, s. 554.

¹⁷⁴⁵ SARMIENTO DA GAMBOA, *History of the Incas*, s. 129.

nosit jen on a jeho nejbližší příbuzní, stejně tak speciální textilie, bohatě zdobené a vyšívané, které pro něj vyráběly jeho ženy a služebné nebo které mu byly předávány z podrobených oblastí. Použité oděvy ovšem mohl předat dál jako symbolický dar v rámci recipročních ekonomických vztahů, neboť jejich hodnota byla znásobena kontaktem s inkou a skrze něj s jeho mocnými předky.¹⁷⁴⁶ Byly mu vyhrazeny luxusní potraviny, především maso a kukuřice. Konzumaci kukuřice někteří archeologové a historikové prohlašují za „politický akt“ přesahující pouhé nasycení.¹⁷⁴⁷ Španělští kronikáři často mluví o „zlaté holi“ nebo „žezle“ jako odznaku moci inky; i v chimúské ikonografii se podobný předmět objevuje na vyobrazení vládců.

Podle koloniálních zpráv příslušníci incké dynastie ještě v polovině 16. století hovořili mezi sebou jazykem běžné populaci nerosozumitelným. Mohlo to být dědictví původu mimo údolí Rimac, byť – jak již bylo zmíněno – archeologicky není prokázán, ale také další uměle vytvořená bariéra mezi vladařem a jeho rodinou na jedné a zbytkem populace na druhé straně. Inka byl rituálně i prakticky ztotožňován s hlavním městem Cuscem, ačkoliv měl samozřejmě rezidence v různých částech říše. V Cuscu se odehrávaly nejdůležitější obřady, jichž se mohli aktivně účastnit jen členové panovnické rodiny a nejvyšší hodnostáři. Žila zde pouze inkova rodina a její služebníci – ti ale často nocovali na předměstích.¹⁷⁴⁸ Majestátní architektura světských i duchovních staveb, která ohromovala návštěvníky a zvyšovala status inky, tak dává poněkud zavádějící představu o podobě sídelního města. I bezvýznamná krádež majetku inky – třeba jen jediný klas kukuřice z jeho pole – se trestala bez výjimky smrtí.¹⁷⁴⁹ Totéž mimochodem zachovala orální tradice pro Chimú. Zde zemřel nejen zloděj, ale i jeho mužští příbuzní.¹⁷⁵⁰ [obr. 261]

¹⁷⁴⁶ MURRA, *Cloth and Its Function*, s. 710–728.

¹⁷⁴⁷ SALOMON, *Native Lords of Quito*, s. 80; k rituálnímu užití kukuřice viz LOGAN – HASTORF – PEARSALL, ‚Let’s Drink Together‘ (jsou zde zmíněny i archeologické důkazy produkce *chicy*, kvašeného alkoholického nápoje z kukuřice, v Chan Chanu). Minimálně v incké říši ovšem kukuřice nebyla výlučně rezervována inkovi, i plebejci ji za určitých okolností jedli (svátek, vojenská služba).

¹⁷⁴⁸ MOSELEY, *The Incas and their Ancestors*, 79.

¹⁷⁴⁹ MOORE, *Power and Property*, s. 165.

¹⁷⁵⁰ ROWE, *Kingdom of Chimor*, 49.

261 Machu Picchu, jedna z nejznámějších rezidencí inky.

Inka si vydržoval značný počet konkubín, hlavní ženou, nazývanou *coya*, však byla jeho sestra. Toto byl další ze znaků, které povyšovaly inky nad běžnou lidskou morálku a lidský rod vůbec, neboť řadovým příslušníkům říše byl incest zakázán. Zároveň pokrevní sňatky umožňovaly oddělit potenciální dědice od masy potomků manželek méně vznešeného původu a posílit vazbu na vznešené předky. Nicméně až do zániku incké říše neexistoval princip prvorozenectví. Teoreticky všichni synové zesnulého vládce měli stejný nárok na trůn, ale pokud byli ještě děti, ujal se moci některý z dospělých příbuzných, bratr nebo synovec. Vládnoucí rod nebyl jednotný a mezi jeho větvemi i v rámci širší komunity dvora vládlo soustavné napětí. Po smrti panovníka vybírali představitelé rodových linií nového inku jednak s ohledem na schopnosti uchazečů, jednak na momentální rovnováhu sil. Ale ani taková volba nemusela být konečná. Roli v rozhodování měli – zejména v okamžiku náhlého úmrtí panovníka – dvorští hodnostáři. Kandidáti se je samozřejmě snažili získat na svou stranu, a to především s pomocí členů své rodiny. Orální tradice zachovala vzpomínky na situace, kdy byl málo schopný následník odsunut do pozadí dravějším příbuzným. Tento systém zaručoval, že se moci ujímali silní a rázní panovníci, ale v konečném důsledku inckou dynastií oslaboval. I Španělé si brzy povšimli hluboce zakořeněných nepřátelství, která se zakládala na vzpomínkách na dávné křivdy. V kronikách jsou zmínky

o „právu nejstaršího“ (*mascapaicha*), otázkou ale je, zda skutečně byla míněna primogenitura, a pokud ano, kdy byla zavedena. Jisté je, že v pozdějších generacích byla zvykem spoluvláda určeného následníka s inkou už za jeho života, aby se zabránilo sporům o trůn po jeho smrti. Jmenování spoluvládce mohlo být nicméně revokováno.¹⁷⁵¹

Také v případě říše Chimú archeologické nálezy a koloniální dokumenty odhalují hlubokou propast mezi vládci a jejich poddanými. Jako tomu bylo v Cuscu, i Chan Chan obývaly výlučně elity a snad jejich služebníci. Územní plán města, jednotlivé stavební prvky, jejich výzdoba, vše mělo ohromovat velikostí, monumentalitou, bohatstvím. Joanne Pillsbury použila výraz „ideologie oddělení“.¹⁷⁵² Toto oddělení bylo přitom jak rituální, tak vysoce praktické, neboť v uzavřeném prostoru Chan Chanu se nacházela i skladiště a zásobárny na vodu. Výbava nalezených hrobů ukazuje výlučný přístup elit k luxusnímu zboží a potvrzuje význam textilií jako odznaku moci: i stěny jsou zdobeny vzory, které evokují texturu tkaných látek. Orální tradice tvrdí, že vláda v říši Chimú přecházela bez výjimky z otce na syna; archeologické nálezy naznačují přinejmenším předávání v rámci velmi úzkého okruhu příbuzných. Dnes ale jen těžko zjistíme, jak vlastně řadový poddaný svého *chimú* vnímal – i skutečný obraz inky se v kronikách a svědectvích hledá jen obtížně.

Rozpor teorie a praxe moci

Badatelé dlouhodobě debatují o tom, zda takto na odiv stavěná moc měla reálný základ, nebo zda se jedná o pouhou symbolickou fasádu, posílenou později texty španělských a míšeneckých obdivovatelů incké moci (případně dobyvatelů usilujících o maximální zdůraznění vlastních zásluh při zničení takto silného státu), jejichž vykreslení všemocného státu bylo následně vztaženo i na předchozí etapy historického vývoje. Vedle kroniky Garcilasa de la Vega přispěl k vytvoření obrazu suverénního vládce incké říše místokrál Peru Francisco de Toledo poté, co nechal v roce 1572 popravít

¹⁷⁵¹ ROSTWOROWSKI DEL DÍEZ CANSECO, *Succession, Coöption to Kingship*, s. 418.

¹⁷⁵² PILLSBURY, *Thorny Oyster*, s. 325.

posledního inku Tupaca Amarua a následně podnítl rozsáhlý sběr informací o „nespravedlivé a despotické“ vládě inků v předkolumbovské době, aby tak svůj čin ospravedlnil.¹⁷⁵³ Jisté je, že inkové cíleně podporovali místní rivalitu podrobených etnik a stylizovali se do role jejich soudců,¹⁷⁵⁴ zároveň ale aktivně usilovali o kulturní a náboženskou unifikaci všech obyvatel říše. Vnucovali jim užívání společného komunikačního jazyka (kečujštiny), místním božstvům nadřazovali kult Slunce a zesnulých inků. V provinčních centrech byly budovány „synovské“ svatyně Slunci a dalším božstvům uctívaným v Cuscu.¹⁷⁵⁵ Podobnou taktiku homogenizace a skrze ni upevňování moci vládců Chan Chanu naznačuje šíření chimúské ikonografie, následující vzápětí po podrobení konkrétních říčních údolí.

Někteří autoři tvrdí, že se žádný vůdce v andském prostoru, tedy ani inka v době vrcholného rozmachu incké říše, netěšil moci neomezené. Soustředění se na nejvyššího vládce, na jeho bohatství a nárokovanou autoritu zastiňuje ústřední roli rodových občin v každodenním životě obyvatel And. Zatímco impéria málokdy přežila několik generací, zemědělské komunity přetrvaly tisíce let před příchodem Evropanů i stovky let po něm.¹⁷⁵⁶ Občiny (ve španělských pramenech známé jako *parcialidades*) organizovaly svou zemědělskou a řemeslnou produkci a byly autonomní ve vnitřní správě; v případě potřeby se sdružovaly do vyšších celků, krátkodobě nebo dlouhodobě. *Inka* nebo *chimú* tak – podle těchto interpretací – jen symbolicky završoval pyramidu samosprávných a ekonomicky soběstačných sociálních jednotek. Jeho zásah byl vyžadován v krizových momentech nebo při organizaci aktivit přesahujících síly konkrétních *parcialidades*.¹⁷⁵⁷ Také skutečnost, že smrt inků často zavdala podnět pro vzpoury v podrobených regionech,¹⁷⁵⁸ ukazuje,

¹⁷⁵³ KEEN, *Black Legend Revisited*, s. 704.

¹⁷⁵⁴ VILLANUEVA URTEGA, *Los curacas de Cajamarca*.

¹⁷⁵⁵ ROWE, *Inca Policies and Institutions*, s. 108; MOLINA, *Relación de las fabulas*, s. 46.

¹⁷⁵⁶ SALOMON, *Native Lords of Quito*, s. 147.

¹⁷⁵⁷ TSCHAUNER, *Chimu Craft Specialization. Model „heliocentrického“ inckého státu a absolutní moci inků odmítá a vliv lokálních komunit zdůrazňuje* i PÁRSSINEN, *Tawantinsuyu*, s. 21–23.

¹⁷⁵⁸ Příklad výbuchu nespokojenosti po smrti inků Pachacutiho v 15. století in SARMIENTO DA GAMBOA, *History of the Incas*, s. 130.

že poslušnost vůči inkovi se vztahovala na jeho osobu, nikoli funkci. Podrobení bylo pak stvrzeno propojením rodinnými svazky: inka si vzal některou z žen z místních elit za konkubínu, a pokud potvrdil místní vládce ve funkci, mohl jim na oplátku dát některou ze svých příbuzných, čímž si je zároveň zavázal vztahem reciprocit a splácení daru.¹⁷⁵⁹ Toto je mimochodem jediný moment, kdy do studia panovnických systémů And vstupují ženy. Na rozdíl od například mayské oblasti nemáme o podílu žen na vládě žádné další zprávy. Ritualizované svazky se ale každoročně obnovovaly a stvrzovaly výměnou darů; a také po smrti vůdce musely být znovu navázány.¹⁷⁶⁰ To by znamenalo, že funkce suverénního, všemocného vládce a úcta k ní, nikoli k osobě „silného muže“ ani v incké říši nebyla do příchodu Evropanů pevně ustavena.

Je zde i otázka již zmíněné duality moci v andské tradici. Na „horní“ a „dolní“ část bylo rozděleno hlavní město incké říše, Cusco.¹⁷⁶¹ Na „horní“ a „dolní“, respektive „starší“ a „mladší“ část se dělil také incký rod.¹⁷⁶² Podle koloniálních zpráv byl inka samovládce, takto je překládán jeho oficiální titul *sapa inca*, „jediný pán“ (*inca* byli nazýváni všichni jeho příbuzní, běžné označení je tedy nepřesné). Badatelé soudí, že tato inovace umožnila operativnější rozhodování v krizových situacích a tím usnadnila expanzi.¹⁷⁶³ Na druhé straně prominentní etnohistorik andské oblasti, John Murra, dlouhodobě hájil představu o existenci dvou rovnocenných vládců ještě v době počátků incké expanze, tedy v 14. a první polovině 15. století.¹⁷⁶⁴ Podobné debaty se vedou o fungování chimúské říše. Patricia Netherly dlouhodobě hájí duální model, předkládá

¹⁷⁵⁹ Viz propojení inckého rodu s chimúskými elitami, které zmapovala ROST-WOROWSKI DEL DIEZ CANSECO, *Curacas y sucesiones*, s. 54; ZUIDEMA, *El Inca y sus curacas*, s. 47–55.

¹⁷⁶⁰ D'ALTROY, *Politics, resources and blood*, s. 209.

¹⁷⁶¹ MOSELEY, *The Incas and their Ancestors*, s. 9; GARCILASO DE LA VEGA, *Comentarios Reales I*, s. 40. Rozdělení této říše na čtyři provincie nazývané Chinchasyu, Antisuyu, Cuntusuyu a Collasuyu bylo jen rozvinutím tohoto principu, neboť první dvě provincie byly označovány za *hanan*, zatímco druhé dvě za *urin*. Oficiální název říše snad zněl, v odkazu na tuto dvojí dualitu, Tahuantinsuyu, tedy „Čtyři díly světa“. Ani to ale není spolehlivě doloženo.

¹⁷⁶² Duální organizace společnosti u inků: ZUIDEMA, *The Ceque System of Cuzco; Týž, Hierarchy and Space*.

¹⁷⁶³ MOSELEY, *The Incas and their Ancestors*, s. 80.

¹⁷⁶⁴ MURRA – MORRIS, *Dynastic Oral Tradition*, s. 269.

především důkazy archeologické, jako jsou dvojice paralelně obývaných elitních struktur v jednotlivých sídlištních segmentech Chan Chanu, orientované podle světových stran a obývané ve stejné době očividně příslušníky elit.¹⁷⁶⁵ Maríia Rostworowski del Diez Canseco dospěla k podobnému názoru o existenci duální vlády v říši Chimú, na lokální i imperiální úrovni, na základě analýzy dokumentace ke komplikovanému soudnímu sporu, který během 16. století vedli dva španělští kolonisté o nárok na pracovní sílu indiánských obyvatel severního pobřeží Peru.¹⁷⁶⁶

Naproti tomu početná skupina autorů hájí myšlenku přechodu k modelu suverénní vlády, nebo přinejmenším výrazného oslabení druhého z vůdců a jeho odsunutí do pouhé ceremoniální roviny právě během 14. století, v době počínající expanze chimúské říše. Ničím neomezovaný vládce se pak měl stát svorníkem nového modelu imperiálního státu, přesahujícího pouhou sumu jednotlivých podrobených území, jejich sjednocení administrativního a ekonomického, ale také ideologického skrze uctívání nejen vznešených předků, ale i aktuálního panovníka. V odborné literatuře se objevují názory, že byla chimúská expanze vyvolána podnebnými výkyvy v průběhu 14. století, následným nedostatkem potravin a nutností zajistit přístup k vodním zdrojům skrze systém kanálů propojujících jednotlivá říční údolí.¹⁷⁶⁷ Voda, respektive její nedostatek, byla v předkolumbovské době na peruánském pobřeží zcela zásadním faktorem – jejím jediným zdrojem byly a dodnes jsou jarní záplavy, proto vládci již od nejstarších dob přejímali zodpovědnost za organizaci výstavby a údržby vodních nádrží a kanálů. Chimúské zavlažovací systémy představují kvalitativní skok směrem k technologické vyspělosti a rozsahu do té doby nevídaným.¹⁷⁶⁸ Je nesporné, že bylo třeba mobilizovat početnou pracovní sílu, po dobu práce ji

¹⁷⁶⁵ NETHERLY, Out of Many, One. Duální struktury uplatněné při budování a údržbě kanálů analyzovala stejná badatelka v článku The Management of Late Andean Irrigation Systems. Viz též ZUIDEMA, Dynastic Structures in Andean Culture, s. 501, jenž konstatoval tutéž myšlenku: že Chan Chan a celá chimúská říše byly ovládány paralelně z východu a západu města.

¹⁷⁶⁶ ROSTWOROWSKI DEL DIEZ CANSECO, Ethnohistorical Considerations.

¹⁷⁶⁷ PAULSEN, Environment and empire; ISBELL, Environmental perturbation.

¹⁷⁶⁸ ORTLOFF – MOSELEY – FELDMAN, Hydraulic Engineering, ukazují vysokou sofistikovanost těchto staveb, ekvivalentní moderním hydroinženýrským projektům, a zdůrazňují, že v pozadí konstrukce musela být jedna rozhodující

živit a při stavbě uplatnit rozhodující vladařskou autoritu (i proto tento zavlažovací systém jednoznačně favorizoval údolí Moche, kam sváděl vodu ze sousedních údolí). Joseph Bram ovšem tvrdí, že motivem incké i chimúské expanze byla tradice andského válečnictví, neboť boj byl vnímán jako jediné zaměstnání vhodné pro muže; jak již bylo uvedeno, předchozí (tiahuanacká), chimúská i incká ikonografie zdůrazňují obraz vládce jako válečníka se symboly síly a dravosti.¹⁷⁶⁹

Přechod k suverénní vládě s sebou ale nesl nutnost překonat i další faktor, výrazně limitující moc panovníka: již opakovaně zmíněný vliv zesnulých předků. Ti i po smrti vznášeli nároky na majetek a politickou moc, ať již sami (resp. skrze kněží vykládající jejich vůli), nebo skrze své potomky. Podle Geoffreye Conrada to umožnil specifický fenomén „rozděleného dědictví“, jenž se zrodil právě na počátku chimúské expanze ve 14. století a později je zdokumentován u inků.¹⁷⁷⁰ V praxi se „dělení dědictví“ projevovalo tak, že následník převzal úlohu nejvyššího velitele armády, nejvyšší výkonnou pravomoc a patrně i nárok na daň v podobě práce všech obyvatel říše. Jeho mrtvý předchůdce si ponechal veškerý svůj movitý majetek, šperky, oděvy, služebníky a také palác a rozlehlé pozemky k udržování své domácnosti. Tato část dědictví přešla do kolektivní správy – tedy formálně vzato nikoli do užívání, nebo dokonce vlastnictví – jeho ostatních potomků, kteří byli pověřeni tento majetek udržovat a zachovávat také kult zesnulého. Ten byl mumifikován, aby mohl dál „obývat“ svůj palác, v němž mu byly předkládány krvavé a nekrvavé oběti a kde byly také ubytovávány návštěvy z provincií, které tento inka podrobil. Nový inka si vybudoval a zařídil vlastní palác a zároveň byl nucen k výbojům, jimiž by v budoucnosti financoval svůj vlastní kult.¹⁷⁷¹ Do rodové větve zvané *panaca* patřili vždy všichni potomci daného inky s výjimkou

politická moc, nikoli jednotlivé rodové občiny a zemědělské komunity. Stejný argument prezentoval POZORSKI, *Changing Priorities*.

¹⁷⁶⁹ BRAM, *An analysis of Inca militarism*, s. 65–79.

¹⁷⁷⁰ CONRAD, *Cultural Materialism*.

¹⁷⁷¹ ROSTWOROWSKI DEL DIEZ CANSECO, *Succession, Coöption to Kingship*, s. 418; MOORE, *Power and Property*, s. 93–94. Ze španělských kronik, které zdůrazňovaly, že inkův majetek nepřecházel na jeho následovníka, viz například PI-ZARRO, *Relación del descubrimiento y conquista*, s. 238–239; CIEZA DE LEÓN, *Crónica del Perú*, s. 188–189.

jeho nástupce, který si zakládal *panaku* vlastní. V praxi tedy bratři a jejich děti a vnuci, stejně jako strýcové, patřili do jiné větve rodu. To s sebou neslo určitou rivalitu, neboť vzhledem k zákonitostem kultu předků hájili jejich členové primárně památku svých zakladatelů – respektive obhajobou těchto zájmů často legitimizovali sekulární chování – a až poté vzdávali lojalitu svému hlavnímu předkovi, Slunci. Zároveň systém rozděleného dědictví nutil nově nastoupivšího vládce k okamžitému zahájení nových expanzí, jimiž si zajistil nejen financování své vlády, ale především udržování posmrtného kultu.

U chimúské říše představuje jednoznačný archeologický důkaz praxe rozděleného dědictví architektonické uspořádání hlavního města Chan Chanu, unikátní v kontextu celé předkolumbovské Ameriky. Namísto obvyklého centra s obřadními stavbami a paláci kolem ústředního náměstí, obklopeného prstencem obytných domů, se město skládá z deseti komplexů navzájem propojených budov, jimž vždy dominuje obřadní vyvýšená platforma (pyramida). Komplexy mají vlastní zásobárny a vodní nádrže, oddělují je hradby a pruhy orné půdy. Tyto tzv. *ciudadelas* byly vybudovány a obývány postupně. V první z nich patrně ještě žilo a bylo pohřbeno postupně několik vládců (nebo, jak bylo naznačeno výše, dvojic vládců), v dalších se již nachází vždy jeden hlavní pohřeb a mimo to pohřby sekundární, patrně rodinných příslušníků, kteří palác obývali po smrti jeho majitele. Proto se soudí, že právě během 14. století vládci chimúské říše přešli na systém rozděleného dědictví.¹⁷⁷² Z nálezů je zřejmé, že paláce sloužily zároveň jako svatyně i administrativní centra. V dlouhém časovém období byly k hlavnímu pohřbu přidávány obětiny včetně lidských. Žádná z inckých hrobek se nezachovala, paláce v Cuscu byly vyloupeny v 16. století, vzápětí po jeho dobytí. Conrad ale vyslovil hypotézu, že systém rozděleného dědictví převzali v 15. století inka Pachacuti, dobyvatel chimúské říše, a jeho syn Tupanqui.¹⁷⁷³

* * *

¹⁷⁷² CONRAD, The burial platforms of Chan Chan; KOSTIČOVÁ – KRÍŽOVÁ – KVĚTINOVÁ, *Krvavé rituály*.

¹⁷⁷³ CONRAD, Cultural Materialism, s. 16.

Imperiální model vrcholného a pozdního chimúského státu ve 14.–15. století předpokládá existenci monarchie dominované vládcem s božskými atributy, jenž se opíral o úřednický aparát, členy své rodiny a autoritu zesnulých předků, nenechal se jimi ale omezovat, neboť jejich zájmy uspokojoval skrze „rozdělené dědictví“. V praktické rovině pak svou moc zakládal na kontrole nad vodními zdroji a populací produkující potraviny, které byly následně skladovány a přerozdělovány; za její důkaz lze považovat monumentální architekturu sídelního města i skutečnost, že sídelní plán i zdobnost budov v Chan Chanu byly pečlivě replikovány ve správních střediscích, budovaných v průběhu chimúské expanze. Zároveň se předpokládá, že právě po dobytí chimúské říše v druhé polovině 15. století tento způsob vlády napodobili inkové.¹⁷⁷⁴ Doba 14. století se tedy v andském kontextu ukazuje jako zcela zásadní pro poslední fázi vývoje indiánských společností před příchodem Evropanů.

BIBLIOGRAFIE

- BAWDEN, Garth, The Structural Paradox. Moche Culture as Political Ideology, *Latin American Antiquity* 6/3, 1995, s. 255–273.
- BRAM, Joseph, *An analysis of Inca militarism*, Seattle: University of Washington Press 1966.
- CIEZA DE LEÓN, Pedro, *Crónica del Perú. El señorío de los incas*, ed. Franklin Pease, Caracas: Biblioteca Ayacucho 2005.
- CONRAD, Geoffrey W., Cultural Materialism, Split Inheritance, and the Extension of Ancient Peruvian Empires, *American Antiquity* 46/1, 1981, s. 3–26.
- CONRAD, Geoffrey W., The burial platforms of Chan Chan. Some social and political implications, in: *Chan Chan. Andean Desert City*, edd. Michael Moseley – Kent C. Day, Albuquerque: University of New Mexico Press 1982, s. 87–117.
- D'ALTROY, Terence, Politics, resources and blood in the Inka Empire, in: *Empires from Archaeology and History*, edd. Susan E. Alcock et al., Cambridge – New York: Cambridge University Press 2001, s. 201–226.
- DAY, Kent C., Storage and Labor Service. A Production and Management Design for the Andean Area, in: *Chan Chan. Andean Desert City*, edd. Michael Moseley – Kent C. Day, Albuquerque: University of New Mexico Press 1982, s. 333–349.
- GARCILASO DE LA VEGA, Inca, *Comentarios Reales de los Incas I–II*, ed. Aurelio Miró Quesada, Caracas: Biblioteca Ayacucho 1976.

¹⁷⁷⁴ DAY, Storage and Labor Service; MOSELEY, Introduction; MACKAY, Chimú administration; PILLSBURY, The Thorny Oyster.

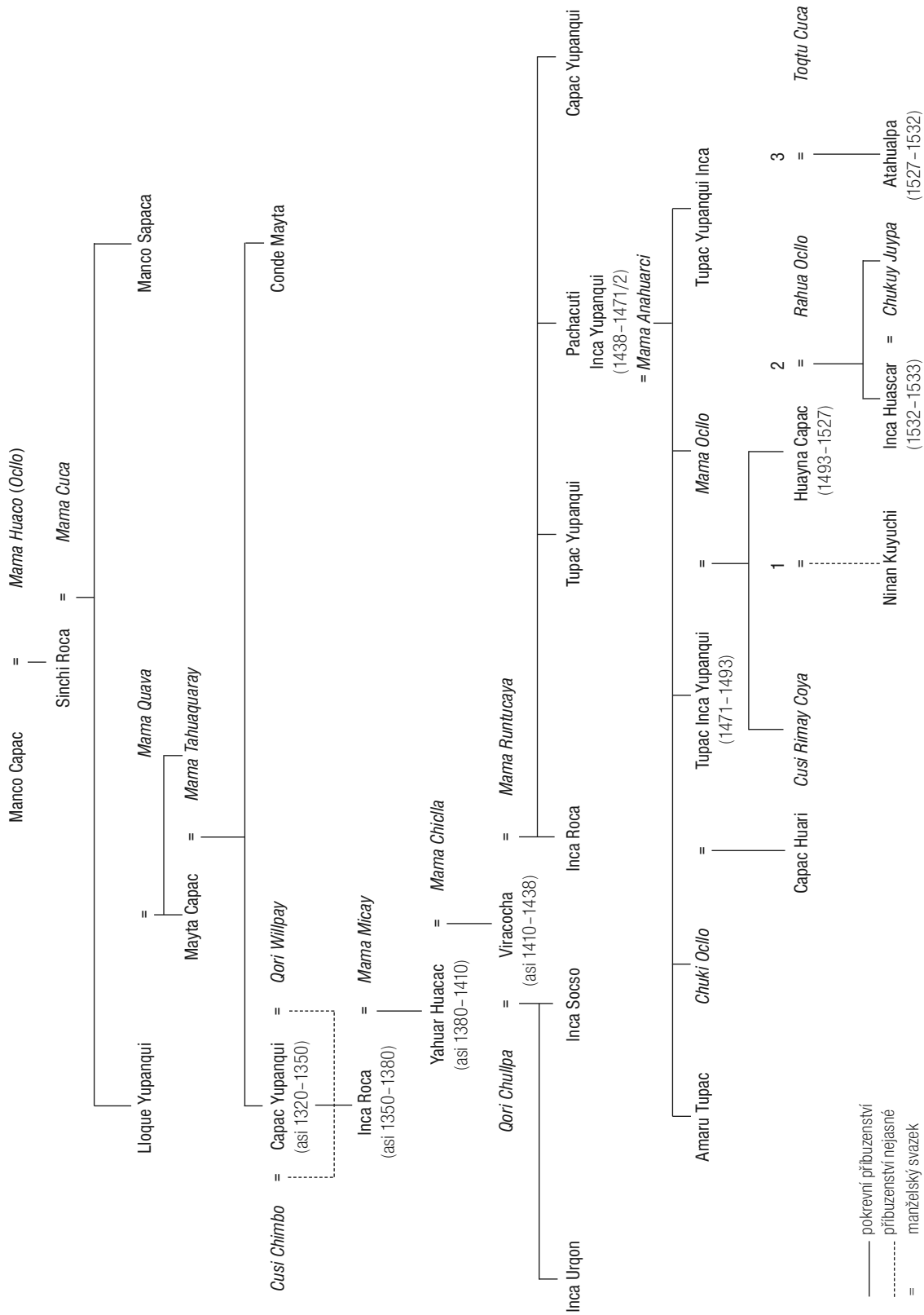
- GUAMAN POMA DE AYALA, Felipe, *Nueva corónica y buen gobierno* I–II, ed. Franklin Pease, Caracas: Biblioteca Ayacucho 1980.
- ISBELL, William, Environmental perturbation and the origin of the Andean state, in: *Social archaeology. Beyond subsistence and dating*, edd. Charles L. Redman – Mary Jane Berman, New York: Academic Press 1978, s. 303–313.
- JIJÓN Y CAAMAÑO, Jacinto, *La religión del Imperio de los Incas*, Quito: Tipografía y encuadernación Salesianos 1919.
- KAN, Michael, The Feline Motif in Northern Peru, in: *The Cult of the Feline. A Conference in Pre-Columbian Iconography*, ed. Elizabeth P. Benson, Washington, D. C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collections 1972, s. 69–90.
- KAULICKE, Peter, Memoria historiografiada y memoria materializada. Problemas en la percepción del pasado andino preeuropeo, *Estudios Atacameños* 26, 2003, s. 17–34.
- KEATINGE, Richard W. – CONRAD, Geoffrey W., Imperialist Expansion in Peruvian Prehistory. Chimú Administration of a Conquered Territory, *Journal of Field Archaeology* 10/3, 1983, s. 255–283.
- KEEN, Benjamin, Black Legend Revisited, *The Hispanic American Historical Review* 49/4, 1969, s. 703–719.
- KIRCHHOFF, Paul, Mesoamérica. Sus Límites Geográficos, Composición Étnica y Caracteres Culturales, *Acta Americana* 1/1, 1943, s. 92–107.
- KOSTÍCOVÁ, Zuzana M. – KRÍŽOVÁ, Markéta – KVĚTINOVÁ, Sylvie, *Krvavé rituály Střední a Jižní Ameriky*, Praha: XYZ 2011.
- KRÍŽOVÁ, Markéta, *Inkové. Nejmocnější indiánský stát*, Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml. 2006.
- KRÍŽOVÁ, Markéta, Kolaps indiánských říší?, in: *Kolaps a regenerace. Cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností*, edd. Miroslav Bárta – Martin Kovář et al., Praha: Academia 2011, s. 345–376.
- KVĚTINOVÁ, Sylvie, *Material Culture as a Vehicle of Social-Political Organization. Chimú Pottery*, Disertační práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2011.
- La lengua yunga o mochica según el Arte publicado en Lima en 1644 por el licenciado D. Fernando de la Carrera*, ed. Federico Villareal, Lima: Imprenta peruana 1921.
- LANNING, Edward P., *Peru before the Incas*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall 1967.
- LÉVI-STRAUSS, Claude, *Strukturální antropologie*, Praha: Argo 2006.
- LOGAN, Amanda L. – HASTORF, Christine A. – PEARSALL, Debora M., 'Let's Drink Together'. Early Ceremonial Use of Maize in the Titicaca Basin, *Latin American Antiquity* 23/3, 2012, s. 235–258.
- LUMBRETERAS, Luis, Andean Urbanism and Statecraft (C.E. 550–1450), in: *The Cambridge History of the Native Peoples of the Americas* III/1, edd. Frank Solomon – Stuart B. Schwartz, Cambridge – London: Cambridge University Press 1999, s. 518–575.
- MACKAY, Carol, Chimú administration in the provinces, in: *The Origins and Development of the Andean State*, edd. Jonathan Haas – Shelia Pozor-

- ski – Thomas Pozorski, Cambridge (Mass.): Cambridge University Press 1987, s. 121–129.
- MENZEL, Dorothy, The Inca occupation of the south coast of Peru, *Southwestern Journal of Anthropology* 15/2, 1959, s. 125–142.
- MOLINA, Cristóbal de, Relación de las fabulas y ritos de los Incas, in: *Los Pequeños Grandes Libros de Historia Americana* IV, Lima: D. Miranda 1943, s. 7–84.
- MOORE, Jerry D. – MACKEY, Carol J., The Chimú Empire, in: *Handbook of South American Archaeology*, edd. Helaine Silverman – William H. Isbell, New York: Springer 2008, s. 783–807.
- MOORE, Jerry D., The Archaeology of Dual Organization in Andean South America. A Theoretical Review and Case Study, *Latin American Antiquity* 6/2, 1995, s. 165–181.
- MOORE, Sally Falk, *Power and Property in Inca Peru*, New York: Columbia University Press 1958.
- MORRIS, Craig, Storage, supply and redistribution in the economy of the Inka state, in: *Anthropological History of Andean Politics*, edd. John V. Murra – Nathan Wachtel – Jacques Revel, Cambridge – London: Cambridge University Press 1986, s. 59–67.
- MOSELEY, Michael E., *The Incas and their Ancestors. The Archaeology of Peru*, London: Thames & Hudson 2001.
- MOSELEY, Michael, Introduction. Human Exploitation and Organization on the north Andean Coast, in: *Chan Chan. Andean Desert City*, edd. Michael Moseley – Kent C. Day, Albuquerque: University of New Mexico Press 1982, s. 1–24.
- MURRA, John V. – MORRIS, Craig, Dynastic Oral Tradition, Administrative Records and Archaeology in the Andes, *World Archaeology* 7/3, 1976, s. 269–279.
- MURRA, John V., An archaeological 'Restudy' of an Andean Ethnohistorical Account, *American Antiquity* 28/1, 1962, s. 1–4.
- MURRA, John V., An Aymara Kingdom in 1567, *Ethnohistory* 15/2, 1968, s. 115–151.
- MURRA, John V., El control vertical de un máximo de pisos ecológicos en la economía de las sociedades andinas, in: *Visita de la Provincia de León de Huánuco en 1562*, ed. John V. Murra, Huánuco: Universidad Nacional Hermilio Valdizán 1972, s. 427–468.
- MURRA, John V., The expansion of the Inka state. Armies, war and rebellions, in: *Anthropological History of Andean Politics*, edd. John V. Murra – Nathan Wachtel – Jacques Revel, Cambridge – London: Cambridge University Press 1986, s. 49–57.
- MURRA, John, Cloth and Its Function in the Inca State, *American Anthropologist* 64/4, 1962, s. 710–728.
- NETHERLY, Patricia, Out of Many, One. The Organization of Rule in the North Coast Politics, in: *The Northern Dynasties. Kinship and Statecraft in Chimor*, edd. Michael E. Moseley – Alana Cordy-Collins, Washington, D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection 1990, s. 282–284.
- NETHERLY, Patricia, The Management of Late Andean Irrigation Systems on the North Coast of Peru, *American Antiquity* 49/2, 1984, s. 227–254.

- ORTLOFF, Charles R. – MOSELEY, Michael E. – FELDMAN, Robert A., Hydraulic Engineering aspects of the Chimu Chicama-Moche Intervalley Canal, *American Antiquity* 47/3, 1982, s. 572–595.
- PÄRSSINEN, Martin, *Tawantinsuyu. The Inca State and Its Political Organization*, Helsinki: Societas Historica Finlandiae 1992.
- PAULSEN, Allison C., Environment and empire. Climatic factors in prehistoric Andean culture change, *World Archaeology* 8, 1976, s. 121–132.
- PILLSBURY, Joanne, The Thorny Oyster and the origins of Empire. Implications of Recently Uncovered Spondylus Imagery from Chan Chan, Peru, *Latin American Antiquity* 7/4, 1996, s. 313–340.
- PIZARRO, Pedro, Relación del descubrimiento y conquista de los reinos del Perú, in: *Colección de Documentos Inéditos para la Historia de España V*, edd. Martin F. Navarrete et al., Madrid: La viuda de Calero 1844, s. 238–239.
- POZORSKI, Thomas, Changing Priorities within the Chimu State. The Role of Irrigation Agriculture., in: *The Origins and Development of the Andean State*, edd. Jonathan Haas – Shelia Pozorski – Thomas Pozorski, Cambridge (Mass.): Cambridge University Press 1987, s. 111–120.
- RAMÍREZ, Susan Elizabeth, Negociando el imperio. El Estado inca como culto, *Bulletin de l'Institut Français d'Études Andines* 37/1, 2008, s. 5–18.
- RAMÍREZ, Susan Elizabeth, *To Feed and be Fed. The Cosmological Bases of Authority and Identity in the Andes*, Stanford: Stanford University Press 2005.
- Relación anónima sobre el modo de gobernar de los Incas, in: *Gobernantes del Perú, cartas y papeles, siglo XVI IX*, ed. Roberto Levillier, Madrid: Juan Pueyo 1925, s. 289–296.
- ROSTWOROWSKI DEL DÍEZ CANSECO, María – MORRIS, Craig, The Fourfold Domain. Inka Power and its social Foundations, in: *The Cambridge History of the native Peoples of the Ameircas III/1*, edd. Frank Solomon – Stuart B. Schwartz, Cambridge – London: Cambridge University Press 1999, s. 769–863.
- ROSTWOROWSKI DEL DÍEZ CANSECO, María, *Curacas y sucesiones. Costa norte*, Lima: IEP 1961.
- ROSTWOROWSKI DEL DIEZ CANSECO, María, Ethnohistorical Considerations about the Chimor Moseley, in: *The Northern Dynasties. Kinship and Statecraft in Chimor*, edd. Michael E. Moseley – Alana Cordy-Collins, Washington, D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection 1990, s. 447–460.
- ROSTWOROWSKI DEL DÍEZ CANSECO, María, Succession, Coöption to Kingship, and Royal Incest among the Inca, *Southwestern Journal of Anthropology* 16, 1960, s. 417–427.
- ROWE, John Howland, Inca Culture at the Time of the Spanish Conquest, in: *Handbook of South American Indians II*, ed. Julian H. Steward, Washington, D.C.: Smithsonian Institution 1946, s. 183–330.
- ROWE, John Howland, Inca Policies and Institutions Relating to the Cultural Unification of the Empire, in: *Aztec and Inca States, 1400–1800. Anthropology and History*, edd. George Collier et al., Boston: Academic Press 1982, s. 93–118.
- ROWE, John Howland, The Kingdom of Chimor, *Acta Americana* 6, 1948, s. 26–59.

- ROZAT DUPEYRON, Guy, *Indios imaginarios e indios reales en los relatos de la conquista de México*, Xalapa: Universidad Veracruzana 2002.
- SARMIENTO DA GAMBOA, Pedro, *History of the Incas*, přel. Clements Markham, Cambridge: The Hakluyt Society 1907.
- SALOMON, Frank, *Native Lords of Quito in the Age of the Incas. The political economy of north Andean chiefdoms*, Cambridge – New York: Cambridge University Press 1986.
- TSCHAUNER, Hartmut, Chimú Craft Specialization and Political Economy. A View from the Provinces, in: *Andean Archaeology III. North and South*, edd. William H. Isbell – Helen Silverman, New York: Springer 2006, s. 171–196.
- VILLANUEVA URTEGA, Horacio, Los curacas de Cajamarca, in: *Historia de Cajamarca II*, edd. Fernando Silva Santisteban – Waldemar Soriano Espinoza – Rogger Ravines, Cajamarca: Instituto Nacional de Cultura de Cajamarca 1986, s. 337–342.
- VOLÁKOVÁ, Sylvie, Soubor keramiky kultury Chimú v Náprstkově muzeu v Praze, *Annals of the Náprstek Museum* 25, 2004, s. 57–90.
- XEREZ, Francisco de, *Pravdivá zpráva o dobytí Peru, provincie Cuzka zvané Nová Kastilie, Franciskem Pizarrem, kapitánem Nejvyššího Křesťanského Katolického Veličenstva Císaře a Pána Našeho poslaná Jeho Veličenstvom Franciskem de Xerezem, jedním z prvních dobyvatelů. Roku 1534 na základě královské výsady vytiskl v Seville Bartolomé Perez*, přel. Jaroslav Jemelka – Vladimír Mikeš, Praha: Mladá fronta 1970.
- ZUIDEMA, Reiner Tom, Dynastic Structures in Andean Culture, in: *The Northern Dynasties. Kinship and Statecraft in Chimor*, edd. Michael E. Moseley – Alana Cordy-Collins, Washington, D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection 1990, s. 489–537.
- ZUIDEMA, Reiner Tom, El Inca y sus curacas. Poliginia real y construcción del poder, *Bulletin de l'Institut Français d'Études Andines* 37/1, 2008, s. 47–55.
- ZUIDEMA, Reiner Tom, Hierarchy and Space in Incaic Social Organization, *Ethnohistory* 30/1, 1983, s. 49–75.
- ZUIDEMA, Reiner Tom, Kinship and ancestor cult in three Peruvian communities. Hernández Príncipe's account of 1622, *Bulletin d l'Institut Français d'Études Andines* 2/1, 1973, s. 16–33.
- ZUIDEMA, Reiner Tom, *The Ceque System of Cuzco. The Social Organization of the Capital of the Inca*, Leiden: Brill 1964.

INKOVÉ

— pokrevní příbuzenství
 - - - - - příbuzenství nejasné
 = manželský svazek